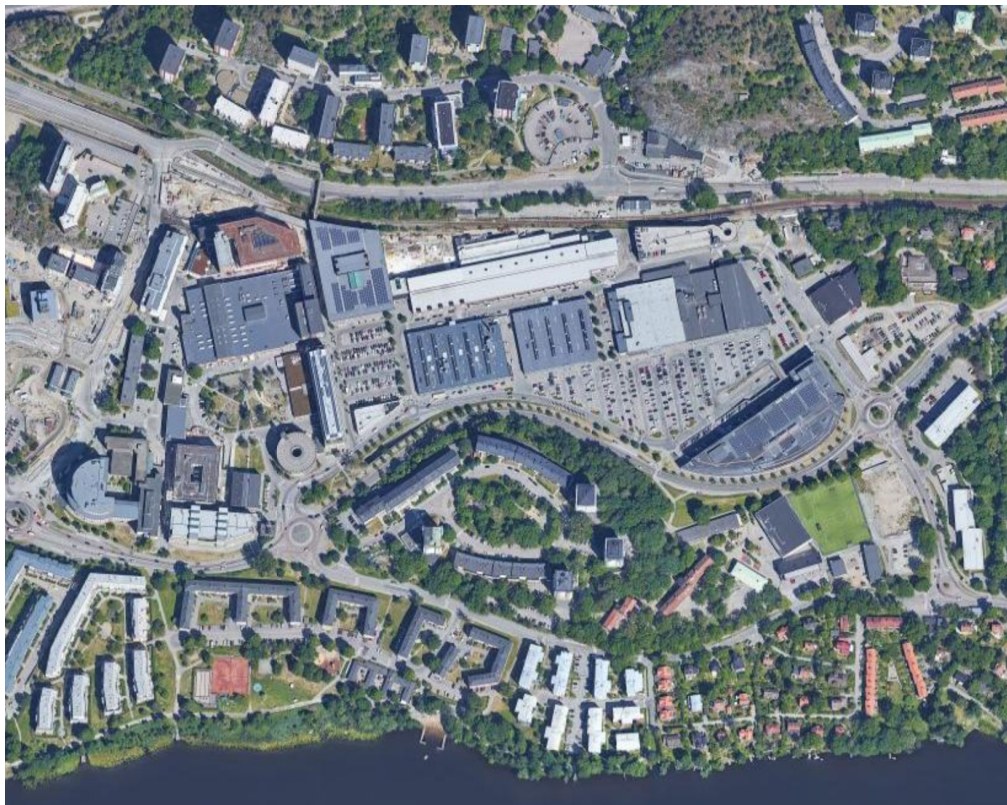

ANTI-KVARISK KONSEKVENSANALYS

DP Tryckluftsfabriken
Nacka
2023-11-12

ATTIKAN AB

Sickla gamla industriområde. Källa: Lantmäteriet

Objekt	Beställare	Ansvarig antikvarie	Omslagsbild
Objekt: DP Tryckluftsfabriken Kommun: Nacka Stad: Nacka Län: Stockholms Län	Atrium Ljungberg	Annika Andersson Bebyggelseantikvarie Cert. nr: C001647	Sickla gamla industriområde 1975 till vänster och 2022 till höger. Källa: Lantmäteriets historiska flygfotografier.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	3
BAKGRUND, OMFATTNING OCH SYFTE	4
KONSEKVENSANALYS	8
PÅVERKAN PÅ DEN STORA SKALAN	8
PÅVERKAN PÅ MELLANSKALAN - NÄROMRÅDET	10
PÅVERKAN PÅ DEN LILLA SKALAN - PLANOMRÅDET	14
SAMMANTAGEN BEDÖMNING	18
KÄLLOR	20

Lösanvisningar

Konsekvensanalysen läses bäst i formatet liggande A4.

Sammanfattningen ger en kortfattad översikt av konsekvensanalysens ställningstaganden.

Inledningen beskriver uppdragets förutsättningar och teoretiska referensramar.

Beskrivning av förslaget redovisar förslaget utifrån de granskade handlingarna, utan att analysera, göra egna tolkningar eller ta ställning till förslaget.

Konsekvensanalysen är indelad i beskrivning av hur förslaget påverkar kulturvärdena i tre olika skalar: staden, närområdet och byggnaden. Negativa och positiva effekter på kulturvärdena beskrivs och analyseras. För att tydliggöra ställningstagen visas ibland det aktuella förslaget i relation till företeelser i staden, närområdet eller på själva byggnaden. Beskrivning av förslaget görs utifrån egna tolkningar av förslaget.

SAMMANFATTNING

ÅTGÄRDER

Planförslaget som ställs ut för granskning omfattar de sex västra kvarteren. Inom planområdet tillåts bostäder, kontor, centrumverksamhet med mera. Ny bebyggelse ges en höjd som motsvarar ungefär 5-7 våningar. Detaljplanen medger att tre byggnader rivs och ger skydd mot rivning för två byggnader.

KONSEKVENSER AV FÖRSLAGET

Konsekvenserna på det kulturhistoriska värdet beskrivs i tre skolor:

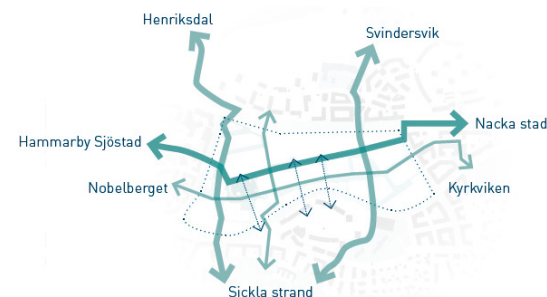
- Den stora skalan
- Mellanskalen - Närområdet
- Den lilla skalan - Planområdet

Den stora skalan påverkas inte negativt av planförslaget. Sprickdalslandskapet och samhällets olika utvecklingsfaser kommer kunna vara avläsbart även om planförslaget genomförs.

Mellanskalen påverkas till viss del negativt av planförslaget. Två av byggnaderna som föreslås rivas speglar en äldre produktionslinje. Rivningen bedöms dock som acceptabel eftersom produktionslinjen även fortsättningsvis kommer kunna utläsas genom bland annat panncentralens bevarande.

Inom planområdet rivs ett antal byggnader, vilket har en påverkan på kulturvärdena på platsen. De byggnader som är föremål för rivning bedöms dock inte som särskilt värdefulla och de bedöms inte heller utgöra en bärande del av områdets historia. De nu föreslagna åtgärderna behöver ses mot den historiska kontexten, att området har varit föremål för stor föränderlighet vad gäller byggande och rivande av nya volymer.

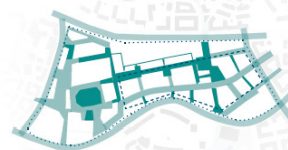
Sammantaget bedöms att kulturvärdena på platsen påverkas, men inte att de påverkas så negativt att skada uppstår (PBL 2 kap 6 §). Planförslaget bedöms inte heller innebära sådan stor påverkan att bebyggelseområdet förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Stärkta kopplingar och siktlinjer inom området och till omgivningen.

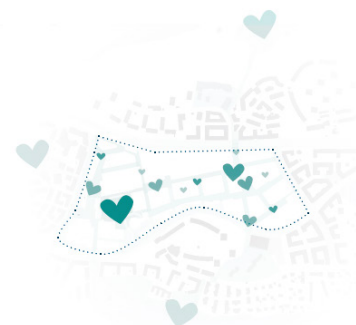
Urban miljö med byggnader som skapar stadsrum, annonserar och bjuder in.

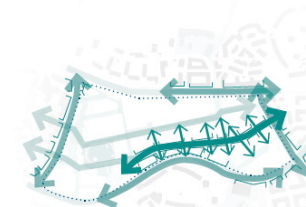
En sammanhängande miljö där gående är prioriterade men alla har tillgänglighet.

Blandade funktioner, nya regionala och lokala destinationer.

En mångfald av identitetsskapande platser med mer grönt, lek och konst.

Ny genomgående stadsgata som kompletterar både till Sicklastråket och till Järlaleden.

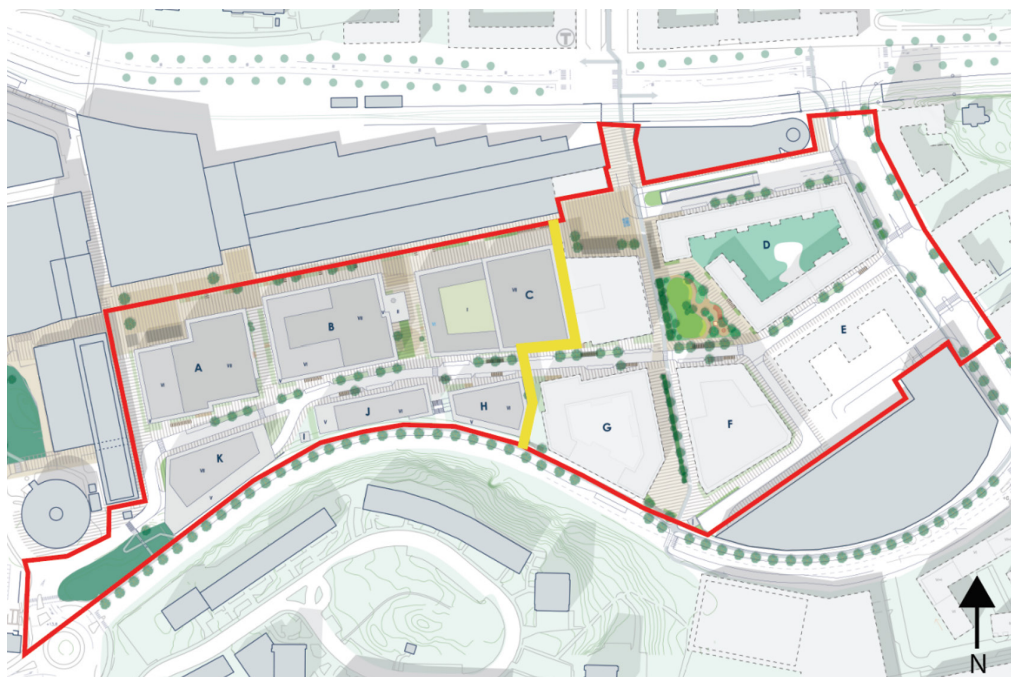
Stadsbyggnadsprinciper. Källa: Tryckluftsfabriken Gestaltningaprogram

INLEDNING

BAKGRUND OCH OMFATTNING

Attikan AB har på uppdrag av Atrium Ljungberg AB genomfört en antikvarisk konsekvensanalys som underlag till detaljplan för Tryckluftsfabriken. Planområdet är beläget på västra Sicklaön i Nacka och omfattar de centrala delarna av Sickla köp kvarter. Syftet med detaljplanen är att omvandla planområdets befintliga parkeringsområden och låga handelsbyggnader till en tät stadsmiljö med arbetsplatser, bostäder, verksamheter, gator och offentliga rum. Norr om planområdet pågår utbyggnad av tunnelbana.

Det förslag som 2021-11-30 –2022-01-18 ställdes ut på samråd medgav cirka 500 bostäder och 7000 arbetsplatser, fördelade på en yta mellan Smedjegatan i väster och Planlavägen i öster, se röd markering på kartan nedan.

Planförslaget omfattar de sex kvarteren väster om den gula linjen. Röd linje markerar det område som ställdes ut på samråd.

På grund av riksintresset för *Östlig förbindelse* råder osäkerheter kring utvecklingen av de östra delarna. Detaljplanen delas därför upp i två delar. Planförslaget som ställs ut för granskning omfattar de sex västra kvarteren, se kvarter väster om gul linje på karta till vänster.

Nacka kommun och Atrium Ljungberg AB har för avsikt att utveckla de östra delarna i enlighet med tidigare intentioner, men struktur och utformning behöver bearbetas och kommer därför att generera en separat detaljplan.

Framtidsscenarioet med ett fullt utbyggt område ingår inte i denna konsekvensanalys men kan framgå översiktligt på illustrationer.

Undertecknande antikvarie har tidigare tagit fram den antikvariska konsekvensanalysen för DP Tryckluftsfabriken inför samråd.

Antikvarierna på Attikan AB arbetar som fristående antikvarier i enlighet med SPBA:s etiska regler och de etiska regler som följer av certifiering enligt KUL2.

Samtliga fotografier är tagna av Attikan AB om inte annat anges. Bilder från Attikan AB är upphovsrättsskyddade och får endast användas efter tillstånd från det aktuella uppdragets uppdragsledare.

SYFTE

Dokumentet Antikvarisk konsekvensanalys syftar till att ge en beskrivning av vilka konsekvenser ett förslag har för kulturvärdena på platsen.

Den här konsekvensanalysen beskriver i första hand de bedömningar och åtgärder som möjliggör utbyggnaden av de sex västra kvarteren inom det som vidare omnämns som planområdet, där de östra delarna förblir oförändrade. Men påverkan på kulturvärden behöver analyseras i en bredare kontext därför kommer även konsekvenser för fler skalor än bara planområdet att belysas.

KONSEKVENSPANALYSENS UPPBYGGNAD

Påverkan på kulturvärdena enligt Plan- och bygglagen (PBL) sker i tre nivåer:

- Den stora skalan - Beskriver på vilket sätt kulturvärdena påverkas i förhållande till staden som helhet. Bedömningen relaterar till hur kulturvärden hanteras enligt PBL 2 kap 6 §.
- Mellanskalan - Beskriver på vilket sätt som kulturvärdena påverkas på kvartersnivå. Bedömningen relaterar till hur kulturvärden ska hanteras enligt PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 13 §.
- Den lilla skalan - Beskriver på vilket sätt kulturvärdena hos de enskilda byggnaderna påverkas. Bedömningen relaterar till hur kulturvärden ska hanteras enligt PBL 8 kap 13 och 17 §§.

SKILLNAD MELLAN VÄRDE OCH KARAKTÄR

I BBR finns allmänna råd avseende varsamhet, förvanskning och särskilt värdefull byggnad. En byggnads karaktär avser till exempel volym, proportion, materialval, färgsättning, detaljer, detaljomsorg och liknande. På Boverkets hemsida finns en checklista som ger ytterligare vägledning kring vad en byggnads karaktärsdrag kan vara.

Med värde avses kulturhistoriskt värde. Det finns olika sätt att beskriva materiella och immateriella kulturvärden. I denna förundersökning utgår värderingen från Riksantikvarieämbetets modell som finns beskriven i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*.

Eftersom alla värden inte är lika högt skattade illustreras varje värdes skattning i en värderos. Modellen för att illustrera kulturvärden i en värderos på detta sätt är framtagen av Annika Andersson.

Ibland skiljer man mellan karaktärsdrag och värdeskapande karaktärsdrag. Då menar man ofta att karaktärsdrag är det som utifrån både negativ och positiv aspekt kännetecknar en byggnad. Värdeskapande karaktärsdrag är istället sådana karaktärsdrag som bidrar till att uppfatta byggnadens kulturhistoriska värden. I detta dokument beskrivs såväl karaktärsdrag som värdeskapande karaktärsdrag.

LAGSTADGAT SKYDD

Plan- och bygglagen (PBL)

Gällande detaljplan (Sicklaön 83:22 m.fl. 2007) anger att verkstäderna Sirocco 315 och Simba 326 (se s. 14 för byggnadernas läge) är märkta med k1 med motiveringen "*Kulturhistoriskt eller arkitekturhistoriskt intressant byggnad/ byggnadskomplex vars bevarande är motiverat. Karaktärsdrag och värden ska beaktas vid eventuell om- och tillbyggnad.*"

Den öppna platsen framför Luftverkstaden (Evenemangstorget) och andra öppna platser har q-bestämmelse "*Kulturhistoriskt värdefullt fd industriområde vars grundläggande funktionella tydlighet och struktur ska bevaras. Nya byggnader ska utformas med särskild hänsyn till områdets egenart.*"

Kulturminneslagen (KML)

Inom planområdet finns det inte några kända fornlämningar, några kyrkliga kulturminnen eller något byggnadsminne.

TIDIGARE UTREDNINGAR

Antikvarisk förundersökning, Nyrens 1999

Ljungberggruppen AB beställde av Nyréns en antikvarisk förundersökning av Atlas Copcos fd industriområde - Sicklaön 83:22 i Nacka. Undersökningen skall fungera som ett komplement till den värdering av områdets kulturhistoriska värden som Nacka kommun lät göra 1992.

Atlas Copco fd industriområde i Sickla, Nacka av Nyréns, 2001

Nyréns arkitektkontor AB har på uppdrag av Ljungberggruppen AB (Atrium) utfört en antikvarisk förundersökning av Atlas Copcos fd industriområde, Sicklaön 83:22 i Nacka. Värderingen för de aktuella lyder enligt följande: "*Byggnaderna 315 och 326, Kulturhistoriskt intressant byggnad vars bevarande är väl motiverat.*"

Antikvariska riktlinjer i projektering av Nyréns, 2003

Nyréns arkitektkontor AB har på uppdrag av Ljungberggruppen AB utfört denna utredning rörande del av Atlas Copcos fd

industriområde- Sicklaön 83:22 med flera i Nacka. Siroccoverkstaden 315 är värderad i rapporten enligt följande: Byggnaden är klassad som kulturhistoriskt intressant byggnad, vars bevarande är väl motiverat. "Byggnaden är ett gott exempel på 1960-talsindustrins storskaliga och rationella tänkande såväl exteriört som interiört. De verkstadshallar som byggdes vid denna tid erbjöd en avsevärt förbättrad arbetsmiljö med höga takhöjder, effektiva fläktsystem och mindre buller."

Kulturmiljöanalys, White Arkitekter, 2021

Antikvarierna på White Arkitekter har under 2021 tagit fram en kulturmiljöanalys som omfattar stora delar av Sickla gamla industriområde. Utredningen är ett uppdaterat kunskapsunderlag till de underlag som togs fram av Nyréns och speglar även de förändringar som gjorts under 2000-talet.

ÖVRIGA STÄLLNINGSTAGANDEN

Kulturmiljöprogram 2011

"Syftet med kulturmiljöprogrammet är att det ska vara ett vägledande kunskapsunderlag för beslut inom den fysiska planeringen i ett urval av miljöer med höga kulturhistoriska värden." Det aktuella området är utpekad i Nacka kommuns kulturmiljöprogram och beskrivs enligt följande: "Karaktäristiskt för Sickla är bebyggelsens höga arkitektoniska kvaliteter och områdets täta bebyggelse. Trots den omfattande nybyggnationen har området, genom materialanvändning, volymgestaltning och rumsliga sammanhang, utvecklats till en väl sammanhållen miljö.

Centralt för området är den öppna ytan kring Marcusplatsen med närliggande affärs- och gångstråk samt den öppnare östra delen med bland annat byggnader från efterkrigstiden". Förhållningsätt enligt kulturmiljöprogrammet:

- Förståelsen av områdets historiska funktion respekteras
- Möjligheten att avläsa tidigare funktion och successiva utbyggnad behålls. Ny bebyggelse placeras och utformas så att den bildar nya tydliga årsringar i miljön.
- Karaktärsskapande platsbildningar och gaturum behålls
- Områdets täta struktur behålls i möjligaste mån.
- Karaktärsskapande platsbildningar och gaturum/ stråk behålls och förstärks.

- Industribebyggelsens grundläggande karaktärsdrag bevaras. Centrala byggnader inom området är den basilikaformade Dieselverkstaden med sin karaktäristiska gavel mot Marcusplatsen (monteringshall från 1908-1911) med en i öster lägre maskinverkstad (1914), den gulputsade luftverkstaden (1928), kontorshus från olika tidsepoker (1910-tal och 1939) mot Sickla industriväg samt i norr huvudkontoret med sin omsorgsfulla tegelarkitektur från 1950-talet. Intill ligger en stramare högre kontorsbyggnad från tidigt 1960-tal. Här närmast järnvägen finns även rester från den äldre anläggningen byggd 1898, belägen vid den så kallade Järnvägsgatan som påminner om den forna stickspårsdragningen.
- Ett viktigt arkitektoniskt inslag från sent 1960-tal är Expohallen av arkitekterna Bengt Hidemark och Jack Ränge.
- Områdets variation i bebyggelsens skala, volymer och formspråk är ett viktigt karaktärsdrag som ytan kring Marcusplatsen med närliggande affärs- och gångstråk samt den öppnare östra delen med bland annat byggnader från efterkrigstiden".

Utpekandet av Sickla i Kulturmiljöprogrammet motsvarar enligt Nackas kommuns tolkning kriterierna för "särskilt värdefullt bebyggelseområde".

FÖRSLAGET OCH GRANSKADE HANDLINGAR

Inom det aktuella planområdet möjliggör detaljplanen en flexibilitet gällande användningen i två av kvarteren, vilket innebär att det för detaljplanen som helhet medges mellan 0–300 bostäder och som mest ca 89 000 BTA kontor och handel (motsvarande ca 5200 arbetsplatser). Detaljplanen medger därtill offentliga rum och en gata på allmän plats.

För konsekvensanalysen har följande handlingar granskats:

- Plankarta
- Planbeskrivning
- Gestaltningssprogram Tryckluftsfabriken
- Riktlinjer för Gestaltning

Stadsbyggnadsprojektets utbredning markeras med röd linje. Den borte delen är nu aktuellt planområde, medan den skrafferade delen utgör kommande etapper som planläggs i separat detaljplan. Grå volymer utanför linjen är planerade men utgörs av andra stadsbyggnadsprojekt. Källa: Tryckluftsfabriken Gestaltningaprogram

PÅVERKAN PÅ DEN STORA SKALAN

KONSEKVENSER PÅ DEN STORA SKALAN

Med den stora skalan avses i detta fall påverkan på stadens läsbarhet som helhet.

SKALANS GRUNDSTRUKTUR

Mälardalens topografi utgörs i högs utsträckning av så kallade sprickdalslandskap. Landskapet är ett resultat av inlandsisen. Isen, i kombination med erosion skapade dalgångar mellan åsar och plåtblock. Upplevelsen av de topografiska skillnaderna är viktigt för förståelsen av den större skalans grundstruktur.

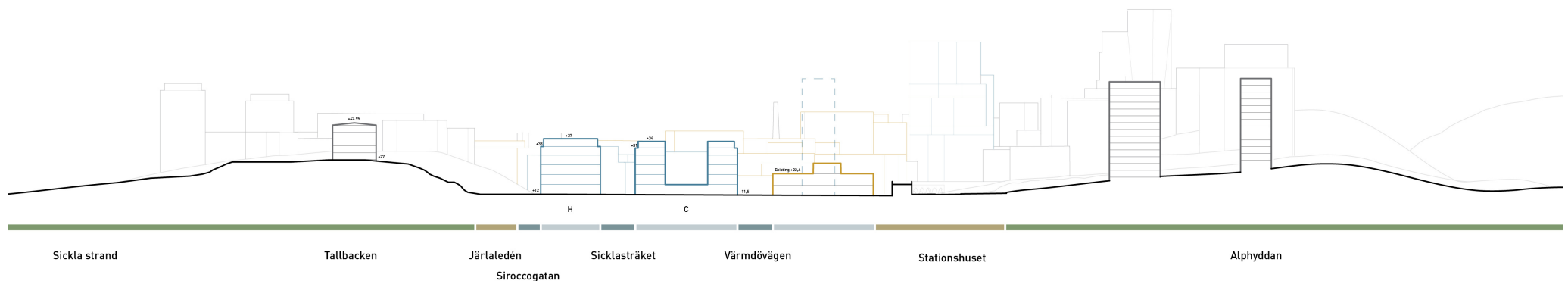
De nya industriområdena som byggdes under slutet av 1800-talet placerades i så hög utsträckning som möjligt på plan mark. En industri placerad i en dalgång innebar större möjligheter att nå området med järnväg. Vissa av områdena placerades dessutom i direkt närhet till vatten för ökade möjligheter till transport. Allt eftersom tiden gick och samhället utvecklades bebyggdes även höjderna i sprickdalslandskapet. Under de så kallade rekordåren på 1960- och 70-talet byggdes ofta storskalig bebyggelse på åsarna och plåtåarna.

Ibland fick enklare trähusbebyggelse ge plats åt den nya bebyggelsen. Rekordårens storskaliga byggnader placerades ofta repetativt inom sina respektive områden för att den gestaltade mönsterverkan skulle kunna upplevas på håll.

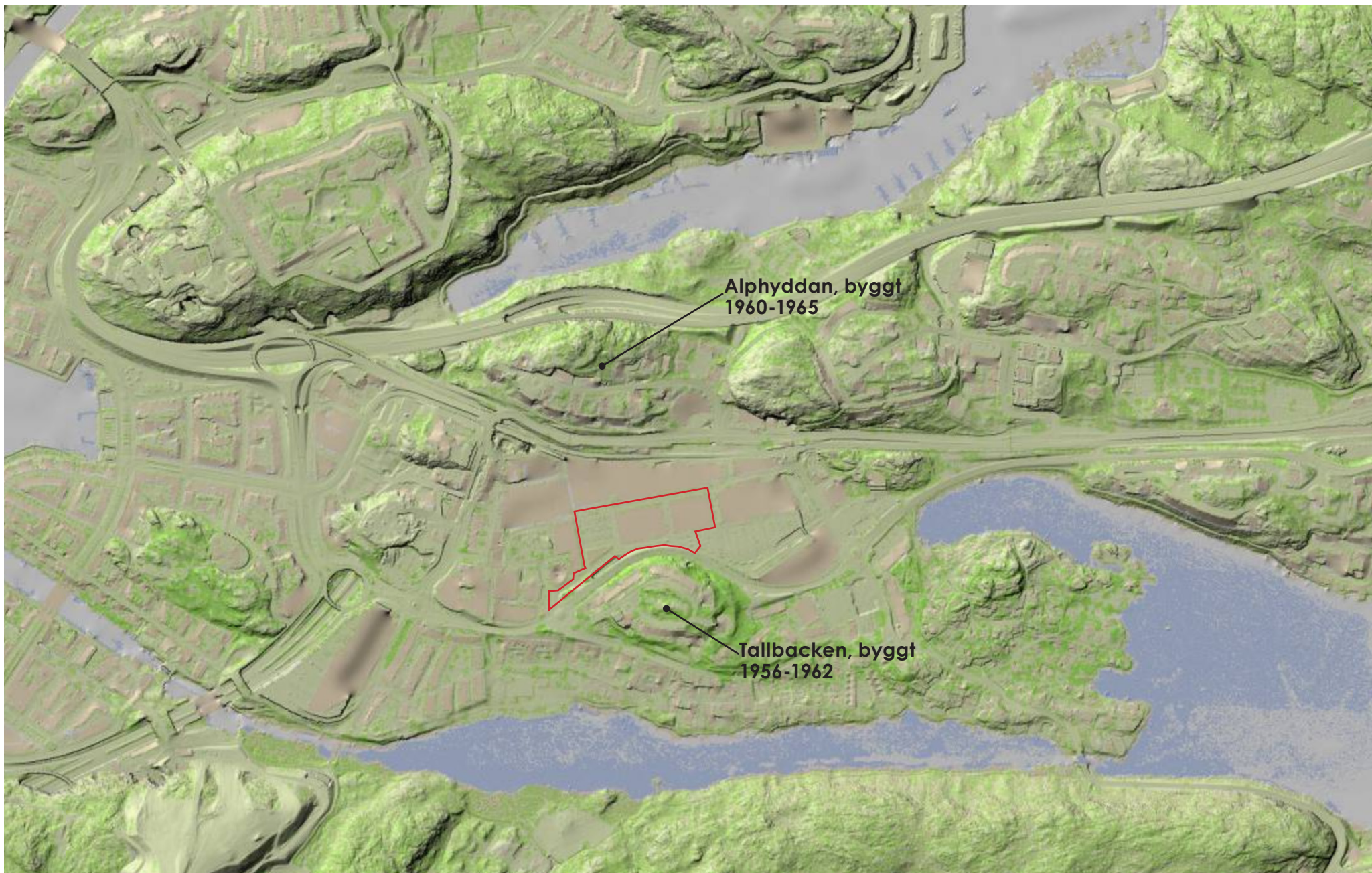
Att kunna uppfatta ett områdes ursprungliga topografi samt hur den befintliga bebyggelsen är placerad i förhållande till ny bebyggelse är väsentligt för att vi ska kunna avläsa och förstå vår historia.

Den nu föreslagna bebyggelsen har en höjd som gör att bebyggelsen från rekordåren fortfarande kommer upplevas som högre. Eftersom rekordårens bebyggelse är placerad på höjder kommer sprickdalslandskapets höjdskillnader även framgent vara avläsbara på det sätt det är idag.

Eftersom bebyggelsen inom planområdet inte påverkar läsbarheten kring den större skalans grundstruktur bedöms planförslaget inte innebära några negativa konsekvenser för den större skalan.

Bebyggelseförslaget i relation till övrig bebyggelse på omkringliggande höjder. Källa: Gestaltningsprogram Tryckluftsfabriken.

Topografin kring Sickla gamla industriområde speglar på ett tydligt sätt inlandsisens spår med dalar och höjder, det som kallas för sprickdalslandskap. Planområdet är ungefärligt markerat med en röd linje. Källa karta: Lantmäteriet.

PÅVERKAN PÅ MELLANSKALAN - NÄROMRÅDET

KONSEKVENSER PÅ MELLANSKALAN

Med mellanskalan avses i detta fall påverkan på det direkta närområdet kring planområdet.

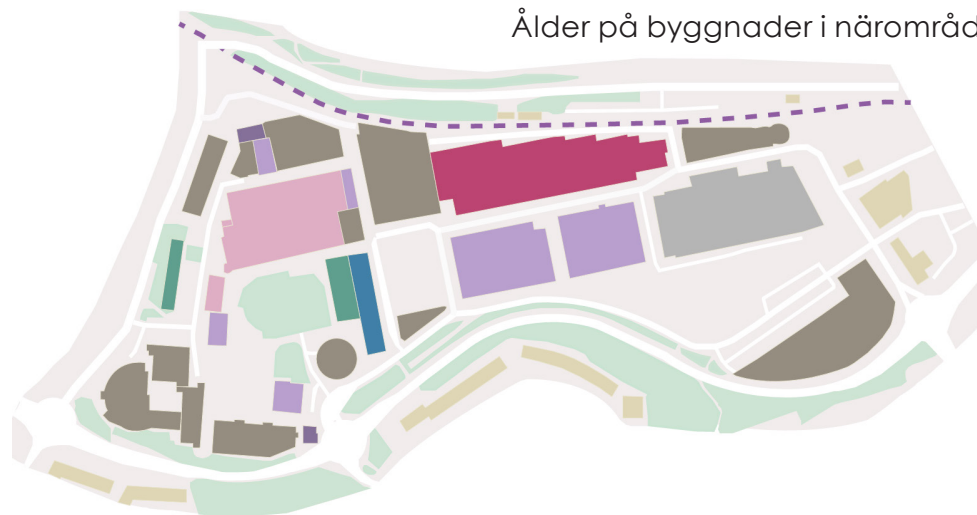
FÖRHÅLLET TILL DEN ÄLDRE BEBYGGELSEN

Byggnaderna inom Sickla har mycket varierande ålder som spänner från tidigt 1900-tal till 2000-tal. Den äldre bebyggelsen har varierande skala och uttryck vilket beror på att samtliga byggnader är utförda för att vara anpassad till den funktion byggnaden ursprungligen hade. Samtidigt är området ett redan ombyggt industriområde. Konverteringen från industri till köpcentrum är en av de första som gjordes i Sverige och området upplevs idag som just ett ombyggt industriområde. Den tillkommande bebyggelsen behöver därmed förhålla sig till områdets samtliga historiska lager.

Vad gäller skala och placering tar den nya bebyggelsen hänsyn till den äldre bebyggelsens skala trots att de tillkommande volymerna tillåts vara högre än de byggnader som planeras att rivas. De nya volymerna placeras inte dikt an befintlig bebyggelse utan kan istället läsas om en tydlig egen årsring inom den yta av området som under historiens tid varit utsatt för flest förändringar. I andra delar av området har byggnader under årens lopp kontinuerligt tillkommit och byggts om, innan hela området slutligen transformerades från ett industriområde till ett köp kvarter. Den bebyggelse som möjliggörs genom detaljplanen innebär att en samlad årsring med nya byggnader tillkommer. Det blir ett tydligt tillägg till den redan omvandlade miljön som bygger vidare på berättelsen om Sickla som ett område i förändring.

Siktlinjerna utmed Smedjegatan och Simbagatan kommer att kvarstå och i övrigt bryts de nu öppna siktlinjerna av nytillkommande volymer. Det bedöms inte påverka områdets kulturvärden negativt eftersom det historiskt sett funnits bebyggelse på platserna.

Ålder på byggnader i närområdet

Historiska kommunikationsstråk

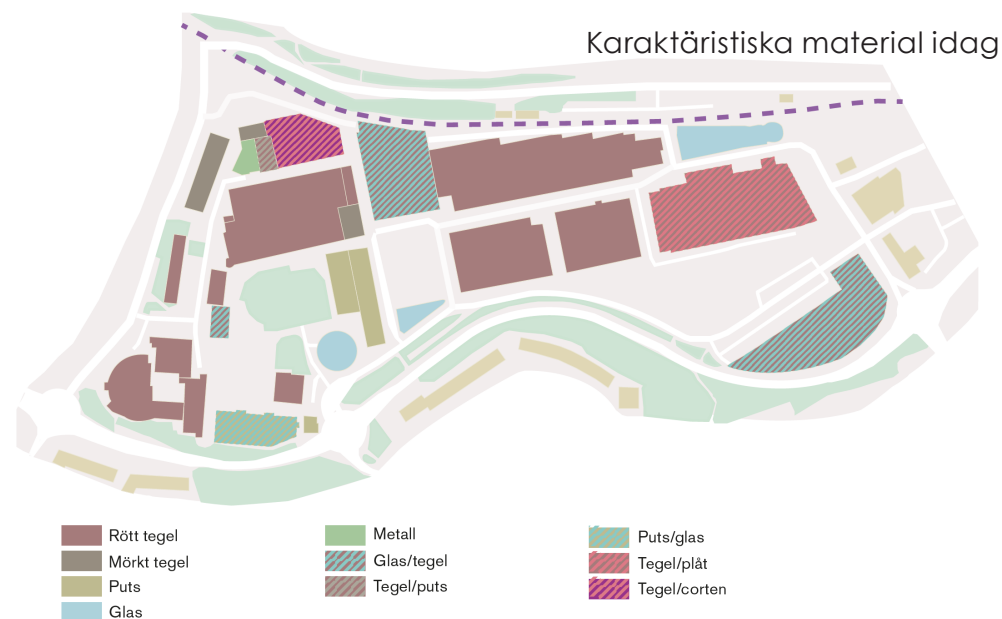
KVARTERSSTRUKTUREN OCH PRODUKTIONSLINJER

I vissa industriområden är produktionslinjerna mycket tydligt avläsbara. Ett exempel på det är Gasverksområdet i Hjorthagen vars ursprungliga produktionslinje är avläsbar ända från vattenlinjen upp till gasklockorna trots flera stora omställningar i produktionen. Inom Sickla har industrin skiftat och produktionslinjerna har lagts om med mycket korta tidsspann. Det har även inneburit att området som helhet förändrats kraftigt vad gäller bebyggelsens täthet. Idag är endast vissa produktionslinjer från 1960-talet avläsbara, men inte med samma tydlighet som finns i andra industriområden. Den nu föreslagna kvartersindelningen innebär att produktionslinjen från 1960-talet inte längre kommer vara avläsbar eftersom byggnader rivs. Det har en viss negativ inverkan på kulturvärdena eftersom en del av historien inte längre kan utläsas genom byggnadernas placering. Däremot kommer produktionslinjen fortfarande vara avläsbar genom att kommunikationsstråken från ungefär samma tid värnas.

MATERIAL

Den bebyggelse som möjliggörs genom detaljplanen präglas i hög grad av trä. Trä är inte ett för området traditionellt material. Det har visserligen förekommit inom området i form av enklare bodar men primärt har byggnaderna inom området utförts som murade eller gjutna konstruktioner.

Även om trä som faktiskt material inte har någon tydlig förankring till området finns en tydlig idéhistorisk koppling. Likt många andra industriområden har byggnader inom området alltid uppförts med för sin tid moderna material för att tillgodose krav på säkerhet, egenskapskrav och energieffektivitet samtidigt som gestaltning har använts som en del i marknadsföringen av området. Att använda trä inom området framöver följer den principen. Vi har idag tekniska möjligheter att i högre utsträckning använda trä än vad man tidigare haft, vilket medför att vi kan minska CO₂-utsläpp vilket är en av vår tids största utmaningar. Att använda för vår tid moderna material men ändå knyta samman den nya bebyggelse med den gamla genom val av kulör följer den gestaltungsprincip som historiskt sett funnits inom Sickla. Introduktionen av ett nytt material i stor skala bedöms därmed inte påverka kulturvärdena negativt.

Sickla ca 1960. Delar som idag används för parkering var försedda med byggnader medan andra delar användes som upplag. Källa: Lantmäteriet

PÅVERKAN PÅ SPECIFIKA KULTURVÄRDEN

Industrihistoriskt värde

Genom att planförslaget innebär att befintliga, före detta, industribyggnader rivs påverkas det industrihistoriska värdet negativt. Som tidigare beskrivits användes de två byggnaderna under en relativt kort tid av områdets aktiva produktionstid. Det är positivt att den äldre panncentralen, som har en rikare historia i området, sparas. Om framtida rivningsmaterial återvinns och återbrukas för vid byggnation av de byggnader som detaljplanen möjliggör kan det till viss del ses som en kulturmiljökompenserande åtgärd. Det kan till exempel handla om att återbruka tegel i bottenvåningar för att skapa en känsla mellan då och nu.

Samhällshistoriskt värde samt pedagogiskt värde

Sickla industriområde som helhet besitter stora samhällshistoriska och pedagogiska värden. De byggnader som finns inom planområdet har dock blivit så kraftigt ombyggda att det idag är svårt att utläsa ett samhällshistoriskt värde. Som del av ett gammalt industriområde har de däremot ett visst pedagogiskt värde genom att spegla en av områdets utvecklingsfaser. Därför bedöms det samhällshistoriska värdet som oförändrat medan det pedagogiska värdet minskar något.

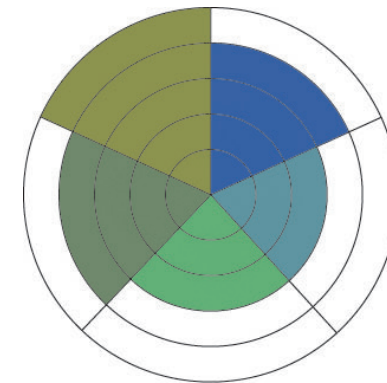
Arkitektoniskt värde

De byggnader som finns inom planområdet har i kulturmiljöanalysen bedömts besitta låga arkitektoniska värden. De har byggts om på sådant sätt att det idag inte är självklart att utläsa hur de ursprungligen såg ut, eller att de ens varit industribyggnader. De byggnader som tillkommer inom planområdet förväntas besitta höga arkitektoniska kvaliteter, sammantaget finns därför skäl att bedöma att det arkitektoniska värdet för området blir oförändrat, eller något ökat. En förutsättning för detta är dock att ambitionsnivån verkligen fullföljs i bygglovsprocessen med stöd av framför allt PBL 2 kap 6 §.

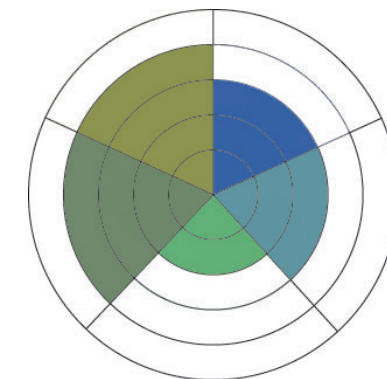
Miljöskapande värde

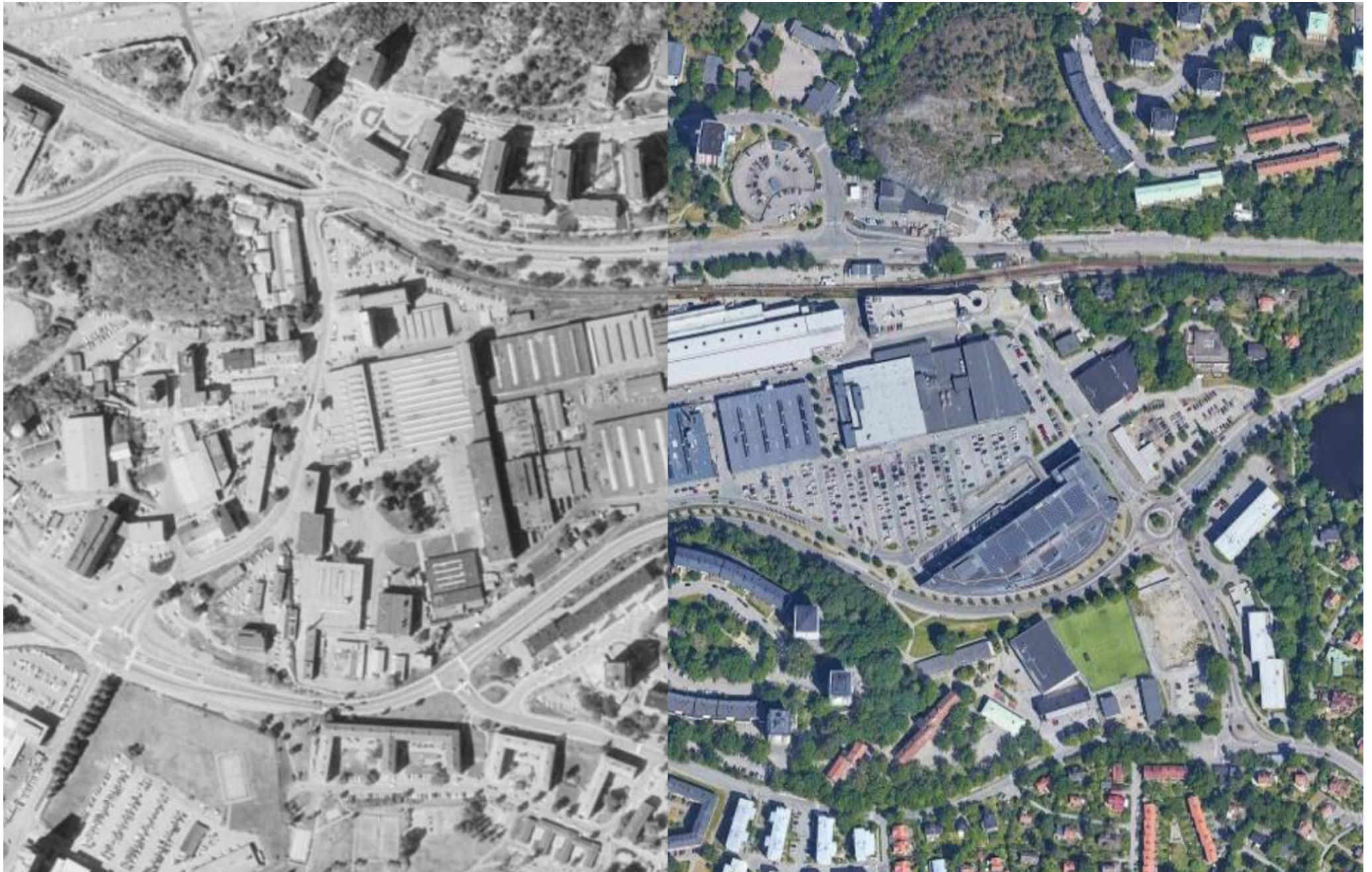
Det miljöskapande värdet grundar sig på att det finns en brokighet i miljön samt att byggnader från olika epoker finns sida vid sida. Planförslaget innebär visserligen att ytterligare en årsrings läggs till området, men det innebär också att lite av brokigheten går förlorad. Därför bedöms det miljöskapande värdet minska något.

Gradering av Sicklas
kulturhistoriska värde
innan genomförd plan

Gradering av Sicklas
kulturhistoriska värde
efter genomförd plan

Sickla gamla industriområde 1975 till vänster och 2022 till höger. Källa: Lantmäteriets historiska flygfotografier.

PÅVERKAN PÅ DEN LILLA SKALAN - PLANOMRÅDET

KONSEKVENSER PÅ DEN LILLA SKALAN

Med den lilla skalan avses i detta fall direkt påverkan på den befintliga byggnaderna inom planområdet.

RIVNING AV SIMBA OCH SIROCCO

Eftersom rivning av en byggnad inte kan betraktas som förvanskande behöver det istället klargöras om Simba och Sirocco är sådan särskilt värdefulla byggnader att hinder mot rivning föreligger (PBL 9 kap 34 §).

De aktuella byggnaderna är idag kraftigt ombyggda både exteriört och interiört. För ett tränat öga går det dock fortfarande att avläsa att byggnaderna ursprungligen uppfördes för industriändamål. De utgör inte några av Karl G.H. Karlssons främsta eller mest representativa byggnader utan är mer enkelt utformade än många andra industribyggnader från samma tid.

På grund av tidigare ombyggnader, samt byggnadernas låga arkitektoniska och miljöskapande värden, bedöms byggnaderna i sig inte vara sådana särskilt värdefulla byggnader som avses i PBL 8 kap 13 §. Byggnadernas enskilda kulturhistoriska värden motiverar därmed inte ett rivningsförbud.

Frågan som då måste ställas är om byggnaderna utgör en så väsentlig del av bebyggelseområdet att de inte bör rivas. Som del av Sickla gamla industriområde utgör Simba och Sirocco en markör för ett av områdets utvecklingskedan, där byggnaderna var del i en produktionslinje. Andra byggnader som var del i samma produktionslinje är redan rivna, vilket medför att produktionslinjen är bruten. Vidare utgör byggnaderna, trots sina volymer, en markör för en tidsmässigt liten del av områdets sammantagna historia. Även om utvecklingen på 1960-talet var ett viktigt skede, på grund av den industriboom som Sverige upplevde, är fasen inte unik sett ur ett nationellt perspektiv.

RIVNING AV GLASHUSET

Väster om Simba och Sirocco finns en sentida byggnad som kallas för Glashuset på grund av sin glasade fasad. Det är en byggnad som är uppförd under 2000-talet. Även om byggnaden är karaktäristisk för sin tid och speglar områdets framväxt som köpcentrum bedöms byggnaden inte ha så stora kulturhistoriska värden att den är att betrakta som särskilt värdefull. Det finns andra byggnader från samma tid som på ett bättre sätt speglar den tiden arkitektoniska ideal. Rivning av byggnaden bedöms därmed inte påverka områdets kulturvärden negativt.

- 1 Simba - rivs
- 2 Sirocco - rivs
- 3 Glashuset - rivs
- 4 Panncentral med skorsten - bevaras
- 5 Transportlaven - bevaras

BEVARANDE AV PANNCENTRALEN OCH TRANSPORTLAVE

När Sirocco byggdes på 1960-talet införlivades den redan befintliga panncentralen med sin skorsten. Enligt planförslaget får panncentralen med sin skorsten inte rivas. Även om panncentralen inte är en av de tidigaste byggnaderna inom området är det positivt att byggnaden och skorstenen värnas, dels på grund av det industrihistoriska värdet men även på grund av det samhällshistoriska värdet. I källaren till panncentralen fanns en kiosk som under flera årtionden fungerade som ett socialt nav för de som arbetade i området.

Även transportlaven i planområdets västra del förses med rivningsförbud. Då det är en av de äldsta byggnaderna inom området bedöms ett bevarande som mycket positivt.

Panncentralen med sin skorsten. Foto: Gaston Salas 1992, Nacka lokalhistoriska arkiv.

KONSEKVENSER AV FÖRESLAGNA PLANBESTÄMMELSER

Föreslagna bestämmelser rörande rivningsförbud samt varsamhetsbestämmelser bedöms utgöra ett fullgott skydd. Rivningsförbud i kombination med varsamhetsbestämmelser innebär att de byggnader som är viktigast för platsens bärande berättelser inte kan rivas. Samtidigt tas hänsyn till att det är byggnadernas karaktär, inte direkt det fysiska materialet, som är väsentligt att värna. Resultatet blir att de förändringar som byggnaderna genomgått har förutsättningar att värnas, samtidigt som det till exempel är möjligt att byta fönster om den tekniska livslängden uppnås.

Utformningsbestämmelserna samt bestämmelser om exploateringsgrad anger en viss ram för hur den nya bebyggelsen ska utformas. En förutsättning för att de nya byggnaderna inte kommer innebära några negativa konsekvenser för miljön är dock att PBL 2 kap 6 § pkt 1 till fullo används i samband med bygglovsprövningen eftersom detaljplanen inte anger detaljerade bestämmelser om utformning. Förhållningssättet följer det som anges i PBL 4 kap 32 § men ställer stora krav på de kommande bygglovsprövningarna.

Panncentralen på 1950-talet, innan Simba och Scirocco byggts. Källa: Stockholms Länsmuseum.

PÅVERKAN PÅ SPECIFIKA KULTURVÄRDEN

Industrihistoriskt värde

Planförslaget innebär att befintliga byggnader rivs vilket påverkar det industrihistoriska värdet negativt. Det industrihistoriska värdet är sedan tidigare kraftigt påverkat på grund av de ombyggnader miljön genomgått. Påverkan på det industrihistoriska värdet är större för Sicklaområdet som helhet än för det aktuella planområdet. Inom det aktuella planområdet uppfattas byggnaderna idag inte som äldre industribyggnader. En rivning innebär därför att en del av platsens berättelse går förlorad, men den större delen av berättelsen är ändå inte avläsbar idag.

Sickla gamla industriområde har sedan det transformerades till köp kvarter fått dubbel identitet: det gamla industriområdet och köp kvarteret. Vilken identitet området tillskrivs beror i hög utsträckning på vilken förståelse betraktaren har, samt hur området betraktas i det kollektiva minnet.

Det nu aktuella planområdet upplevs inom ramen för det kollektiva minnet inte som en del av det industrihistoriska arvet, men väl som en del av köp kvarteret. Det innebär att det industrihistoriska värdet som för planområdet bedöms som relativt lågt inte försvinner helt, utan istället endast minskar. Minnet av platsen och dess användning finns kvar även om några av de fysiska byggnaderna rivs.

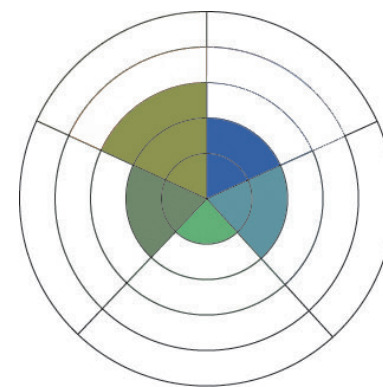
Samhällshistoriskt värde samt pedagogiskt värde

Byggnaderna vittnar till viss del om samhällets utveckling och de villkor som arbetarna i området levde under. Samtidigt har de många ombyggnaderna medfört att de avläsbara spåren är få, vilket medför ett mycket lågt pedagogiskt värde. Sammantaget bedöms det samhällshistoriska värdet och det pedagogiska värdet som oförändrat.

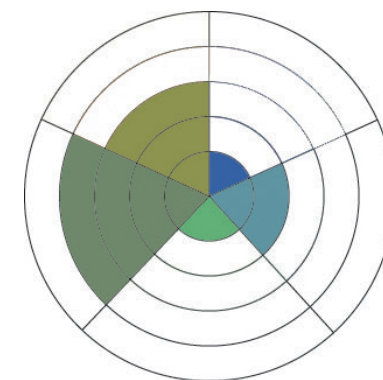
Arkitektoniskt värde

Som tidigare nämnts har de byggnader som avses rivas bedömts ha ett lågt arkitektoniskt värde på grund av tidigare ombyggnader. De byggnader som förses med rivningsförbud bedöms dock ha ett betydande arkitektoniskt värde. Sammantaget för planområdet är det arkitektoniska värdet lågt. Nyttillkommande bebyggelse förväntas hålla hög kvalitet, vilket innebär att det arkitektoniska värdet inom området bedöms öka.

Gradering av plan-
området kulturhistoriska
värde innan genomförd
plan

Gradering av plan-
området kulturhistoriska
värde efter genomförd
plan

Bedömningen grundar sig på att alla byggnader oavsett ålder har ett visst kulturhistoriskt värde, vilket till exempel Sara Kulturhus i Skellefteå samt tillbyggnaden på Uppsalas järnvägsstation är exempel på. En förutsättning är dock att utformningen av de nya byggnaderna hanteras inom ramen för PBL 2 kap 6 §, vilket beskrivits närmare på s. 15.

Miljöskapande värde

Det miljöskapande värdet inom hela Sickla industriområde grundar sig på att det finns en brokighet i miljön samt att byggnader från olika epoker finns sida vid sida. Inom planområdet finns idag få byggnader. De som finns har genom tidigare ombyggnader till viss del tappat sin koppling till resterande delar av området vilket gör att de enskilt får ett lägre miljöskapande värde. I förhållande till hur planområdet kan komma att utvecklas bedöms det miljöskapande värdet som oförändrat.

Strukturell tydlighet som grund för gestaltning. Källa: DP Tryckluftfabriken Riktlinjer för gestaltning

SAMMANTAGEN BEDÖMNING

SAMMANTAGEN BEDÖMNING FÖR DE TRE SKALORNA

Alla förändringar har en påverkan på det kulturhistoriska värdet. Det är viktigt att komma ihåg att all påverkan inte är negativ, ibland kan påverkan vara positiv. En annan viktig aspekt är att vi inte kan värdera vilket kulturhistoriskt värde det vi bygger idag kommer att ha imorgon. Genom historien har flera byggprojekt varit mycket uppmärksammade i sin samtid, för att i framtiden värderas som just kulturhistoriskt värdefulla. Därför behöver vi vara ödmjuka inför de ställningstaganden vi gör.

Den stora skalan påverkas inte negativt av planförslaget. Sprickdalslandskapet och samhällets olika utvecklingsfaser kommer kunna vara avläsbart även om planförslaget genomförs.

På mellanskalan påverkas de kulturhistoriska värdena på sådant sätt att de minskar, däremot bedöms både det arkitektoniska värdet samt det samhällshistoriska värdet vara oförändrat. Sammantaget innebär det att förslaget endast har en viss påverkan på Sickla industriområdes kulturhistoriska värden, då det primärt är byggnader från 1950- och 60-talets expansion som försvinner. Även om dessa har ett värde finns andra byggnader från samma period kvar inom det gamla industriområdet. Att den nya bebyggelsen kommer bli påtaglig ändrar inte bedömningen. Åtgärderna utförs inom en del av området som under större delen av områdets historia använts som upplag m.m. Områdets yttre gränser kommer även framöver vara tydligt avläsbara. Samtidigt kommer den yta som förändrats mest försees med ny bebyggelse vilket ger en ny tydlig årsring till det redan transformerade industriområdet.

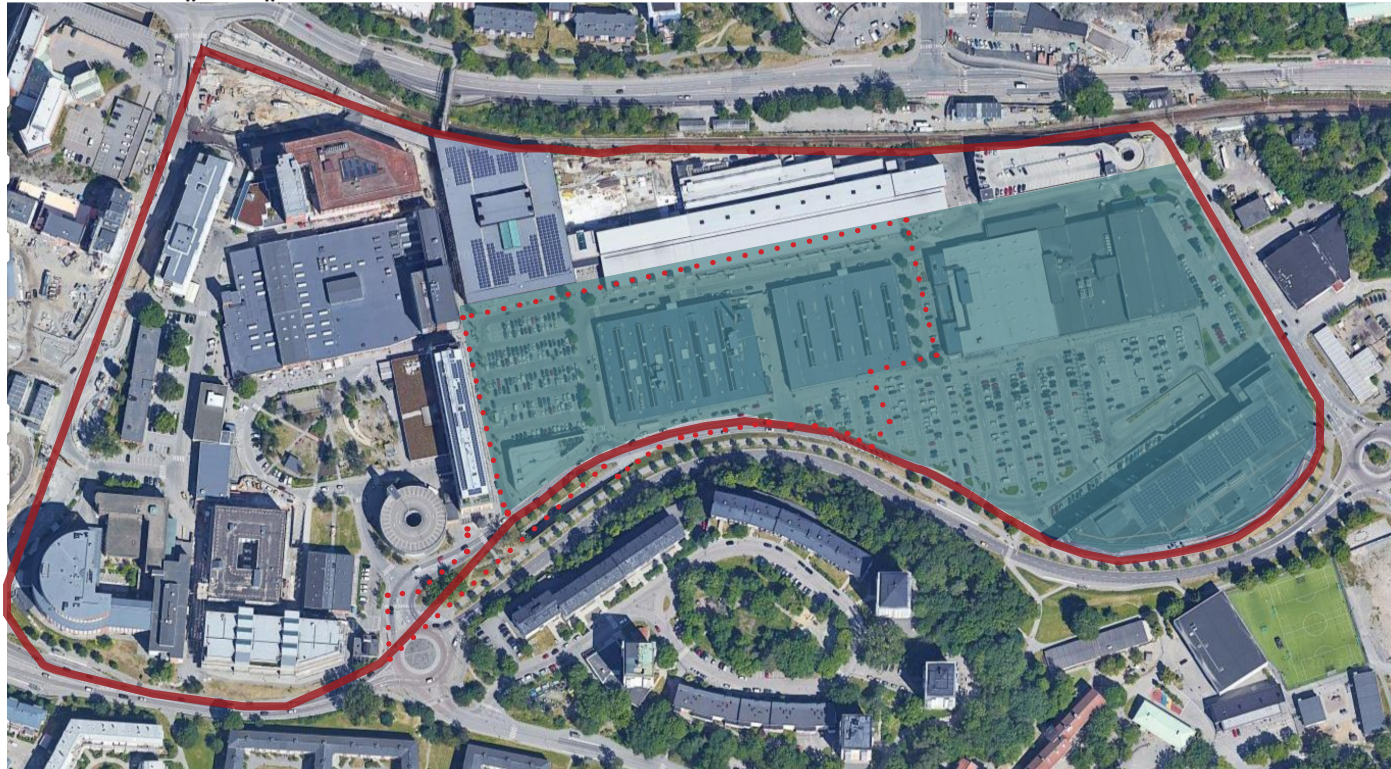
Inom planområdet rivs ett antal byggnader, vilket har en påverkan på kulturvärdena på platsen. De byggnader som är föremål för rivning bedöms dock inte som särskilt värdefulla och de bedöms inte heller utgöra en bärande del av områdets historia. De nu föreslagna åtgärderna behöver ses mot den historiska kontexten, att området har varit föremål för stor föränderlighet vad gäller byggande och rivande av nya volymer.

Den höga nivån på gestaltningen av de tillkommande byggnaderna är också av vikt i bedömningen. Ambitionsnivå gällande gestaltning, i kombination med ansatsen att hantera en av vår tids svåraste utmaningar, omställning av byggbranschen till mer klimatsmart byggande, ger en tydlig årsring. För att uppnå det krävs att gestaltningen följs upp i bygglovsprocessen.

Det finns en utmaning i att våga lita på att vårt regelverk fungerar, att gestaltningsfrågorna kan lösas i bygglovsskedet. En detaljplan ska inte vara mer detaljerad än vad som krävs. Tycke och smak förändras över tid. Flexibilitet behövs för att vi inom ramen för stadsplanering ska kunna möta framtiden. Samtidigt ska vi värna värden och kvaliteter på en plats. Därför har vi en bygglovsprocess som ger möjlighet att hantera kulturvärden och stadsbild i de delar som inte redan hanterats inom ramen för planprocessen. I den nu aktuella detaljplanen finns både ramar och flexibilitet, vilket ger möjlighet till att anpassa gestaltning av tillkommande byggnader under hela planens genomförandetid.

Om ambitionsnivån följs är det möjligt att den nya årsringen blir så stark att den kommer bidra till en av områdets grundläggande berättelser: utveckling i framkant.

Sammantaget bedöms att kulturvärdena på platsen påverkas, men inte att de påverkas så negativt att skada uppstår (PBL 2 kap 6 §). Planförslaget bedöms inte heller innebära sådan stor påverkan att bebyggelseområdet förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

- Det gamla industriområdets ungefärliga yttre gräns
- Ungefärlig gräns för planområdet
- Yta som historiskt varit föremål för förändring

De yttre gränserna till Sickla gamla industriområde har bestämts av vägdragningar, järnväg och topografiska förhållanden. Det har inneburit att vitala delar för verksamheten förlagts i anslutning till kommunikationsstråk medan ytor för flexibel användning har placerats i andra delar av området. Det nu aktuella planområdet ligger i en del av det gamla industriområdet som varit en flexibel yta, där bebyggelsestrukturen kontinuerligt förändrats över tid.

Sickla ca 1953. Källa: Lantmäteriet

Sickla ca 1960. Källa: Lantmäteriet

Sickla ca 1975. Källa: Lantmäteriet

KÄLLOR

LAGRUM

Plan- och bygglagen (2010:900), *PBL*
Plan- och byggförordningen (2011:338), *PBF*
Boverkets byggregler (2011:6), *BBR 29*
Miljöbalken (1988:8008), *MB*
Kulturmiljölagen (1988:950), *KML*

ARKIV

Lantmäteriet historiska kartor
SBK Nacka
Nackas lokalhistoriska arkiv
Stockholms Länsmuseum

TRYCKTA KÄLLOR

Génétay Cissela Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet.
Riksantikvarieämbetet 2015
Sandell Gösta, Boken om Sickla, 2001
Hedenrud Ingvar, Arkitekten Karl G H Karlsson, 1997
Gårdlund Torsten, Atlas Copco 1873-1973, 1973
Schnell, Jan Bertil, Nackaboken 1986 -Industrihistoria i Nacka, Stockholmsstadsmuseum, 1984/1985.
Bengt Olsen, I skuggan av Atlas, 2014
Nytt från Sicklaverken, nummer 3, juni, 1968
Nytt från Sicklaverken, nummer 1, januari, 1965
Nytt från Sicklaverken, nummer 3, april, 1964
Nytt från Sicklaverken, nummer 3, juni 1968
Stockholms Tidningen, Tryckluftshistoria vid Atlas Copco, 10/10, 1961
Att arbeta på Atlas Copco, Atlas Copco 1974
Nacka stad, Nackaboken, 1966
Nacka Översiktsplan, 2018
Nacka kulturmiljöprogram, 2011

OTRYCKTA KÄLLOR

Antikvarisk förundersökning, Atlas Copcos fd industriområde Sickla, Nacka, Slutrapport. Nyréns, 1999.
Kulturmiljöanalys - Detaljplan för Tryckluftsfabriken, del av fastigheten Sicklaön 83:22 m.fl. i Sickla, White Arkitekter 2021

